

CONSIDERAȚII PRIVITOARE LA AUTONOMIA ȘI RAPORTURILE CU DOMNIA ALE PRINCIPALELOR ORAȘE-REȘEDINȚĂ DOMNEASCĂ DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

DE

LAURENȚIU RĂDVAN

Unul din subiectele încă destul de controversate ale istoriografiei vieții urbane din spațiul românesc este reprezentat de nivelul de autonomie al orașelor din această parte a Europei, în condițiile evoluției lor particulare, influențată de numeroși factori politici, sociali sau economici. De clarificarea acestei probleme se leagă soluționarea a numeroase alte aspecte din organizarea medievală românească: drepturile și limitele comunităților orașenești, raporturile cu domnia și puterea acesteia de intervenție ca autoritate centrală în treburile orașului, aspecte legate de proprietate sau categorii sociale din orașe etc.

În ceea ce privește stadiul cercetărilor, putem spune că problema autonomiei nu a atras cercetătorii Evului Mediu românesc, una dintre explicații datorându-se sărăciei izvoarelor documentare, singurele ce pot oferi informații clarificatoare în acest sens. Deși orașele medievale românești au avut cancelarii și grămăticii proprii, care redactau diverse acte oficiale, mare parte dintre acestea s-au pierdut (mai ales pentru perioada de început a orașelor sec. XIV-XV).

Dintre cei care și-au îndreptat atenția spre acest domeniu, dar nu s-au consacrat efectiv acestuia, amintim pe deschizătorii de drum I.C.Filitti¹ și Petre I. Panaitescu², urmați de Emil Vîrtosu³, Lia Lehr⁴,

---

¹I.C. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române*, în "Revista de drept public", București, IV, 1929, 2.

²Petre P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române, în interpretări românești*, București, 1947. A se vedea și capitolul despre orașe realizat de același autor în *Viata feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV - XVII)*, București, 1957, precum și lucrarea *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969. Spre deosebire de primul studiu amintit, în care Panaitescu acceptă influența apuseană (prin intermediul sașilor) în organizarea orașelor, în următoarele două devine un teoretician și

respectiv Paul I. Cernovodeanu⁵. Despre autonomia urbană au mai amintit în trecut mulți alți cercetători, însă ei nu au făcut decât să reia sau să rezume cele ce se știau deja. Din nefericire, nici până astăzi nu există o analiză completă a situației centrelor urbane din Țara Românească, spre deosebire de așezările similare din Moldova, care beneficiază de un astfel de studiu.⁶ Din acest punct de vedere istoriografia românească se află mult în urmă față de cea din statele din vestul Europei sau chiar din imediata noastră vecinătate, care deja au depășit de mult acest stadiu. Se simte deci necesitatea corectării și îmbunătățirii celor scrise până acum, plus realizarea unor studii generale și speciale pentru orașele acestui spațiu, în condițiile în care ele se încadrează instituțional și funcțional în specificul urban european (cu particularitățile inerente). Din cadrul preocupărilor mele legate de această temă, am desprins un studiu general, intenționând să ne referim în mod special la problema autonomiei orașelor reședință domnească, deoarece ele reprezintă cele mai vechi și cele mai importante orașe din acest spațiu, despre care avem și cele mai multe informații documentare. Ne-am concentrat mai ales pe perioada secolelor XIV-XVI, însă am depășit uneori acest interval cronologic, multe izvoare din secolul XVII făcând referire la perioada anterioară.

Problema pe care o punem este cât de extinsă a fost autonomia celor mai importante orașe pe care le avem în vedere, aceasta în condițiile în care orașele din Italia ajunseseră să-și constituie state proprii (republicile - urbane sau aristocratice) în timp ce centrele similare din zona sud-dunăreană nu cunosc nici un fel de autonomie (exceptând Dubrovnik-ul și alte centre adriatice⁷). În principiu comunitatea

un susținător al teoriei autohtoniste legată de geneza și evoluția instituțională a centrelor urbane românești (orasele care evoluează din obști).

³ Emil Vîrtosu susține preluarea de către cele mai vechi orașe românești a modelului german (săsesc) în *Din sigilografia Moldovei și Țării Românești*, în DIR, *Introducere*, vol. II, București, 1956. Aspecte ale autonomiei urbane din perspectiva dreptului de sigiliu sunt discutate și în *Despre dreptul de sigiliu*, în SCN, București, III, 1960.

⁴ Lia Lehr, *Organizarea administrativă a orașelor din Țara Românească în anii 1501-1650*, în Rdl, IX, 1956, 2-3.

⁵ Paul I. Cernovodeanu, *Considerații privitoare la organizarea administrativă a orașului București în secolele XVI-XVII*, în MIM, București, 1964.

⁶ Constantin C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene. Din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1967.

⁷ Ștefan Pascu, Ș. Goldenberg. *Despre orașele medievale din unele țări dunărene*, în AIIAC, 1971, p. 38-39. Orașele din Serbia și Bulgaria au fost puternic influențate de modelul bizantin, aici lipsind autonomia urbană, cu excepția unor centre ce obțin privilegii. După cucerirea otomană, se impune un model urban de influență orientală, care diferă și mai mult de modelul european sau cel bizantin, locuitorii orașelor fiind

orășenească este formată din oameni liberi, statut acceptat de autoritatea centrală, care însă impune recunoașterea de către această comunitate a unor drepturi care aparțin monarhului și care sunt valabile în întreaga țară (cel mai bun exemplu: dreptul dominial). La rândul lor, comunitățile urbane capătă privilegii de libertate care precizează clar limitele autonomiei. Aceasta este situația teoretică, însă Evul Mediu, datorită complicatelor suprapuneri de drepturi, respectarea și impunerea acestora a fost relativă. Orașele din Țara Românească nu fac excepție, autonomia lor fiind în principiu aceeași, însă în realitate există deosebiri mai mari sau mai mici în funcție de centrul urban. La modul general putem spune că orașele ce ne interesează au cunoscut o autonomie relativă, legată de aspecte administrative, judecătorești, fiscale și de reprezentare. Această autonomie mai restrânsă a dat posibilitatea așezărilor urbane să se autoconducă, creându-și astfel instituții proprii. Aceste instituții au început să se formeze încă de la începutul orașelor însă ele au evoluat și s-au definitivat în timp. Ca model de organizare, cel mai apropiat de orașele de la sud de Carpați, a fost modelul săsesc⁸, ce a fost adus aici de coloniștii germani, coborâți din Transilvania și care s-au stabilit în Câmpulung, Râmnic, Târgoviște. Din aceste centre modelul a iradiat spre celelalte orașe din Țara Românească, impunându-se din secolul XV ca formă unică de organizare. În baza autonomiei relative existau ca organe de conducere județul, ajutat de un sfat format din 12 pângari, cele două instituții fiind electivă, anual (alegerea era făcută de către comunitatea orășenească⁹). Drepturile județului și sfatului mic erau de ordin administrativ, juridic și fiscal, ei având de asemenea obligația de a reprezenta orașul în fața autorității centrale, precum și față de celelalte centre urbane. Trebuie precizat faptul că instituția conducătoare urbană avea drepturile amintite numai față de comunitatea orășenească, de sub jurisdicția ei ieșind categorii sociale precum țărani, robii (din satele de pe moșia orașului), călugării, categorii care erau luate în considerare numai în momentul când aveau legătură cu orașul propriu-zis (de exemplu, în cazul cumpărărilor de locuri din oraș, care obligatoriu trebuiau autentificate de conducerea orașului). Alături de cele două

împărțiți în funcție de apartenența la religia musulmană (vezi și Halil Inalcik, *Imperiul Otoman, Epoca clasică 1300-1600*, București, 1996, p. 297-313).

⁸ Emil Vîrtosu *Din sigilografia...*, p. 441, arată foarte clar modelul în care au fost preluate elementele componente ale organizării instituționale germane (prin intermediul sașilor).

⁹ S-a păstrat o mărturie târzie despre modul în care erau aleși județul și pângarii din Câmpulung, C.D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima rezidență a României*, partea I, București, 1855, p.131-133.

forme instituționale de conducere (județ și pârgari) mai există o formă de reprezentare generală, care iese oarecum din modelul german și ține de un specific românesc: sfatul mare al orașului (formă care există cu aspecte diferite și în organizarea urbană din alte țări). Acest sfat numit și "al oamenilor buni și bătrâni" ține mai mult de organizarea sătească (obștească), în care se recunoștea bătrânilor satului drepturi judecătorești, dar și fiscale¹⁰. Cum orașele au fost formate în mare parte din locuitorii veniți de la sate, aceștia au adus și impus elemente ce țin de organizarea rurală, cel mai bun exemplu fiind acest sfat mare. Pe de altă parte, multe orașe și-au extins teritoriul în timp, incluzându-și satele din jur ce păstrează vechea organizare obștească, aceasta fiind o altă explicație a modului de penetrație a acestei instituții, ce s-a suprapus pe cea de influență germană. Autonomia orașului, cu limitele și libertățile sale, a fost stabilită și recunoscută de domnie prin acordarea unor privilegii, de cele mai multe ori scrise. Dacă în Occident aceste acte sunt numite "charta", în spațiul românesc ele se numesc "urice de târg", în Moldova, pentru cele din Țara Românească ne-existând un nume deosebit și de aceea le dăm denumirea generică de privilegii. La modul general, aceste privilegii constau în acordarea dreptului de auto-conducere, de judecată proprie, de folosire a moșiei, de comunitate închisă (nici un străin nu se putea așeza în oraș fără aprobarea comunității), de a ține târg. De asemenea, se prevedeau dările sau scutirile de dări precum și vama târgului, care era exclusiv a orașului¹¹.

Semnele exterioare ale drepturilor comunității orășenești erau reprezentate prin sigiliu, simbolul puterii administrative și judecătorești, și prin catastif, formă rudimentară de arhivă în care se păstrau actele diverse ale orașului. Pentru că dreptul de sigiliu era un drept domnesc, aceasta înseamnă că el era concedat orașelor și deci vechile privilegii (sau după caz, era de ajuns recunoașterea tacită), cuprindeau și acordarea acestui fapt¹². Sigiliul reprezintă deci o manifestare a autonomiei urbane.

Domnia recunoștea orășenilor aceste drepturi, însă implicit cerea recunoașterea propriilor drepturi de *dominium eminens* și *dominium plenum*. Primul conținea în principiu, proprietatea domniei asupra întregului pământ din țară, consecința directă fiind considerarea orașelor ca proprietate domnească. Al doilea drept dădea posibilitatea domniei să facă dependentă de ea toată viața organizată a țării. Aceste două drepturi

¹⁰ Emil Vîrtosu, *op. cit.*, p. 451-452.

¹¹ Cel mai complet, este privilegiul întărit Câmpulungului de Matei Basarab la 12 aprilie 1636, DRH, B, Țara Românească, vol. XXV, p. 262, nr 250. Vezi și Petre P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii...*, p. 290.

¹² Emil Vîrtosu, *Despre dreptul de sigiliu*, p. 338.

impun în orașe (pe lângă alte aspecte pe care le vom discuta ulterior) prezența unor reprezentanți ai autorității centrale: pârcașul și vornicul. Aceștia dublau conducerea orașului, limitându-i de fapt autonomia. Rolul lor era de a supraveghea strângerea dărilor cuvenite domniei (cu excepția Câmpulungului unde fuseseră acordate scutiri¹³), a vămilor, respectarea ordinii interne, precum și judecarea pricinilor legate de categoriile sociale ce ies de sub jurisdicția instituțiilor orășenești. Documentele mai vechi amintesc și prezența pristavilor, birăilor, folnogilor¹⁴ precum și a altor mici dregători fiscali¹⁵, ce se aflau în subordinea celor doi reprezentanți ai domniei. Acești mici slujbași se ocupau cu strângerea dărilor pe care orășenii trebuiau să le dea, asemeni celorlalți supuși ai domnului: datul oilor, al porcilor, al stupilor, găleți, gloabe, vinărici, dijmărit, cositul fânului, copaci, cărături, podvoade, viglu¹⁶, obligații care reveneau mai ales celor ce dețineau terenuri agricole pe moșia orașului. Locuitorii așezărilor urbane erau obligați să participe și la oastea cea mare, a țării, slujbă care, de asemenea, era datorată exclusiv domniei.

Un aspect aparte, legat de organizarea urbană, ține de proprietatea cu forme foarte diverse, pe care o întâlnim în orașe. În principiu, așa cum am mai spus, centrele urbane aparțin în virtutea dreptului domnial, domniei, însă vom vedea că situația reală este mult mai complexă. În primul rând, din punct de vedere teritorial, orașul se împarte în vatra propriu-zisă, pe care se aflau construcțiile, în jurul acesteia aflându-se moșia orașului (ocolul, ce este întâlnit în Moldova, nu apare în Țara Românească). Proprietățile de pe vatra clădită a așezării și care cuprindeau case cu curți, prăvălii și diverse alte locuri, erau deținute în proprietate deplină, putând fi moștenite, vândute sau schimbate, fără încuviințarea prealabilă a domnului; în schimb, de multe ori, cei ce fac tranzacții au nevoie de consimțământul unor membri ai comunității urbane. În primul rând aceste proprietăți au nevoie de întărirea județului și a pârgarilor, fapt dovedit de o simplă analiză a actelor emise de aceștia. După caz, mulți mergeau apoi și solicitau întărirea domnească (vezi în multe cazuri de tranzacții că, din punct de vedere cronologic, primul act de întărire este emis de autoritățile municipale și apoi urmează actul domnesc).

Așa cum reiese din documente, beneficiarii acestor proprietăți sunt în principal orășenii, cărora li se adaugă în timp boierii și mânăstirile,

---

¹³ Vezi n. 6.

¹⁴ DRH, B, I, p. 82, nr. 39.

¹⁵ *Ibidem*, p. 102, nr. 52 (documentul menționează mici dregători fiscali precum găletari, vinăriceri, vameși de oi sau de porci, de albine, birari).

¹⁶ *Ibidem*, p. 82, nr. 39.

aceste categorii fiind și ele interesate în achiziționarea de locuri de casă¹⁷, prăvălii¹⁸, pivnițe¹⁹, grădini²⁰ etc. În jurul terenului clădit se afla moșia comună a orașului, unde orașenii se ocupau cu agricultura, aici existând și islazuri. Asupra acestui teritoriu numit și ocina orașului²¹, existau forme de proprietate asemănătoare cu cele din vatra propriu-zisă. Faptul că aceste proprietăți au apărut mai târziu (sec. XVI), menționate în documente, i-a determinat pe mulți cercetători să încline să creadă că exista o proprietate obștească și că ulterior acest tip de proprietate s-a destrămat²².

Într-adevăr, dacă privim documentele ce s-au păstrat, la prima vedere am înclina să dăm dreptate acestor interpretări, însă tot documentele, în situația lor actuală, scot la iveală și alte paradoxuri. Astfel, pentru vatra propriu-zisă a orașelor nu ni s-a păstrat până la începutul secolului XVI nici un singur act care să amintească vreun membru al comunității urbane care să dețină vreo proprietate. Apar în schimb ca proprietare mănăstirile, precum Cozia și Codmeana, care au mori, poslușnici și sălașe²³, sau Snagov și Nucet, care dețin vii²⁴. De asemenea, în moșia orașului Târgoviște, întâlnim sate care aparțin unor boieri, precum Rușii, întărit de Vladislav al II-lea la 1 august 1451 jupanului Mihail²⁵. Abia în timpul lui Vlad Călugărul întâlnim tot în cazul Târgoviștei o vie și un loc ce aparțin lui Neagu grămătic²⁶, pentru ca în timpul lui Neagoe Basarab să fie amintit Surlaz ce vinde o vie jupanului Gherghina²⁷ (de acum încolo încep să se înmulțească informațiile privitoare la orașenii proprietari). Nici în cazul proprietăților de pe vatra orașului sau de pe ocină, nu sunt amintiți mai devreme de 1500, ca proprietari, orașenii, pentru că pur și simplu documentele s-au pierdut. S-au păstrat acte ce amintesc mai ales ca principale deținătoare de proprietăți mănăstirile, deoarece lăcașurile sfinte erau mult mai interesate să-și păstreze hrisoavele ce le permiteau conservarea vechilor

¹⁷ DIR, veacul XVI, B, Țara Românească, vol. V, p. 413, nr. 427, vol. VI, p. 64, nr. 74.

¹⁸ Multe prăvălii din București au fost cumpărate de Dragomir, mare vornic, DRH, B, VIII, p. 471, nr. 288.

¹⁹ *Ibidem*, II, p. 192, nr. 94.

²⁰ *Ibidem*, VIII, p. 535, nr. 329.

²¹ DIR, XVI, B, VI, p. 156, nr. 171.

²² Lia Lehr, *Aspecte urbanistice și forme de proprietate în orașele Moldovei și Țării Românești (secolele XVI-XVII)*, în Rdl, 33, 1980, 1, p. 71-72.

²³ DRH, B, I, p. 98, nr. 49.

²⁴ *Ibidem*, p. 215, nr. 127 și II, p. 281, nr. 143.

²⁵ *Ibidem*, I, p. 181, nr. 104.

²⁶ *Ibidem*, p. 395, nr. 224.

²⁷ *Ibidem*, II, p. 281, nr. 143.

proprietăți. Arhivele orășenești medievale s-au pierdut, probabil pentru totdeauna, asta însă nu ne împiedică să afirmăm că orășenii erau totuși proprietari deplin pe vatra sau pe ocina orașului. Comunitatea orășenească, ce este o comunitate superioară celei rurale, renunțase în mare parte la modul de organizare obștesc și deținea în proprietate deplină ocina orașului. Insistăm pe proprietate, pentru că aceasta reprezintă calea unică de contra-argumentare a teoriei orașelor-obștii. Chiar dacă multe acte amintesc că la diverse tranzacții s-a cerut consimțământul orășenilor, acest fapt nu dovedește decât existența unor drepturi ale comunității urbane, precum dreptul de protimisis sau dreptul de comunitate închisă, care se exercitau atât pe vatra orașului, cât și pe ocina acestuia²⁸.

Credem însă că proprietatea obștească ține de fapt de satele care se aflau pe moșia orașului, ce continuau să se organizeze în acest mod. Din nefericire, lipsa documentelor ne împiedică să trasăm cu exactitate hotarul moșiilor orașelor medievale din Țara Românească și astfel să aflăm satele componente (în cazul în care existau). Începând cu secolul XVI, și mai ales din a doua parte a acestuia, se înmulțesc în schimb informațiile referitoare la diverse tranzacții de pe vatra sau ocina/moșia orașului, reliefând astfel adevărata situație a proprietății din orașe, majoritatea deținătorilor de case, prăvălii, livezi, grădini, vii, fiind orășenii, urmași de celelalte categorii. Definitivarea proprietății urbane se va face în timp, acest proces durând până în pragul epocii moderne. În concluzie, putem spune că au coexistat mai multe tipuri de proprietate: cea obștească, întâlnită în satele de pe ocină și cea efectivă, deplină, a orășenilor, mănăstirilor sau boierilor, întâlnită pe vatra și pe ocina orașului.

Încheiem cu proprietatea domnească din orașe, reprezentată în primul rând de curțile domnești. În afara acestora, domnia deținea în orașe diverse locuri pe care se aflau diferite construcții, precum jitnița domnească, amintită în 1590 în București²⁹. De asemenea, domnia avea în proprietate și numeroase ocine de pe moșie, pe care le stăpâna precum

²⁸ Vezi argumentația Liei Lehr, *op.cit.*, p.71, care afirmă că întâlnim o proprietate colectivă a obștei asupra țarinei (moșiei) din jurul orașului. Nu putem fi de acord cu aceste afirmații de vreme ce documentele nu pomenesc nimic de existența acestor obștii. Se exagerează mergîndu-se pe asemănarea comunitate urbană -comunitate rurală.

²⁹ DIR, XVI, V, p. 458, nr. 474.

satele domnești obișnuite. Importante erau ocinile domnești din Târgoviște³⁰ și București, pe ultima aflându-se multe mori³¹.

Situația aceasta a proprietății este generală pentru majoritatea orașelor vechi, apărute înainte de întemeierea statului medieval. În momentul când aceste centre urbane au intrat efectiv în componența statului, vechea lor organizare și proprietățile s-au păstrat, domnia impunându-și teoretic dreptul dominial. În realitate, ea a trebuit să-și așeze curțile pe terenuri vecine cu ale orășenilor, poate chiar pe proprietăți ce au aparținut de la început domniei, în timp ce în interiorul centrului urban a trebuit să cumpere terenuri, ca orice proprietar³². În timp, numărul și mărimea acestor proprietăți a crescut, variind de la oraș la oraș. De exemplu, în Câmpulung, orașul cu cea mai veche atestare documentară din Țara Românească, domnia nu pare a deține proprietăți importante, în timp ce la București acestea sunt mult mai numeroase. În schimb, alta a fost situația în orașele apărute mai târziu (în sec. XVI-XVII), precum Târgu Jiu, Ploiești, Caracal, unde domnia deținea efectiv în proprietate terenul acestor așezări, pentru că de la început ocinile respective erau domnești³³.

Creșterea teritorială a orașelor a determinat și ea diversificarea aspectului proprietății. Cel mai bun caz este cel al Bucureștilor, care în secolele XV-XVI, era înconjurat de numeroase sate cu regim de proprietate diferit. Extinderea orașului a inclus aceste așezări, însă tipul lor de proprietate a rămas neschimbat. S-a produs astfel, mai ales pe parcursul secolului XVII, dar și XVIII, o restrângere a proprietății orășenești efective, limitată de apariția și includerea acestor noi așezări. Era limitată și autoritatea instituțiilor de conducere a orașului, precum este cazul judeților și pârgarilor bucureșteni ce nu puteau interveni în

---

³⁰ Pătrașcu cel Bun dăruise mănăstirii Golgota o ocină din ocina domnească din Tîrgoviște, *Ibidem*, VI, p. 298, nr. 314.

³¹ Domnia avea pe ocina domnească din București numeroase mori, multe dintre acestea fiind dăruite unor mănăstiri, precum cele dăruite de Mihai Viteazul mănăstirii Blagoveștenia. Documentele precizează că morile sunt domnești, dar se aflau pe ocina/moșia orașului. *Ibidem*, p. 156, nr. 171.

³² Ion Donat, *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, București, 1996, p. 122.

³³ Ridicarea acestor trei orașe în a doua jumătate a secolului XVI și prima jumătate a secolului următor, nu ar fi avut loc dacă nu ar fi intervenit domnia (în cazul Târgului - Jiului, Mircea Ciobanul, care face aici un "pazar", DIR, XVII, B, I, p. 132, nr. 137 document din 29 iunie 1604 - iar în cazul Ploieștilor și Caracalului, Mihai Viteazul).

mahalaua mănăstirii Radu Vodă, fost loc domnesc care ținea acum numai de mănăstire³⁴, deși se afla în cuprinsul orașului.

Din toate aceste aspecte reiese o mare varietate de tipuri de proprietate, a orașului, dar și a domniei sau a boierilor și mănăstirilor. Diversificarea în timp a acestei proprietăți a avut însă ca efecte limitarea autonomiei orașelor cu impact negativ asupra dezvoltării acestora. Limite în calea exercitării jurisdicției depline a județelor și pârgarilor existau și datorită diversificării categoriilor sociale. Inițial credem că locuitorii orașelor formau o comunitate mai compactă, însă apoi s-au așezat aici și alte categorii care ieșeau de sub influența forurilor conducătoare urbane și intrau sub cea a reprezentanților domniei. Un prim caz este cel al celor zece "case de oameni" (scutelnici) din Târgoviște, întăriți Coziei și Codmenei de Mihail, fiul lui Mircea cel Bătrân³⁵. Tot aici reamintim cazul mahalalei din București, a mănăstirii Radu Vodă, ai cărei vecini "fie greci, fie sârbi, fie arbănași", erau scutiți "numai să fie de ascultare și de treaba sfinteii mănăstiri"³⁶. Acestea sunt doar două exemple de categorii scutite (scutelnici ai mănăstirilor), dar de sub influența autorităților conducătoare ale orașului ieșeau și micii dregători fiscali însărcinați cu strângerea dărilor, care răspundeau numai în fața pârcălabilor și vornicilor, reprezentanții domniei. Iată deci că se creau situații deosebite, care limitau puterea de intervenție a reprezentanților orașelor, micșorând totodată și relativa autonomie a lor.

Autonomia urbană a principalelor centre de la sud de Carpați a variat de la oraș la oraș, în funcție de diverși factori. În unele orașe această situație a rezistat mai mult timp, în altele s-a restrâns datorită intervenției domniei. Din această cauză, în continuare vom lua pe rând cele patru centre importante, în care s-a aflat în diverse perioade de timp și reședința domnescă, urmând să le analizăm în funcție de particularitățile fiecăruia.

Primul caz pe care îl avem în vedere este cel al Câmpulungului, orașul cu cea mai veche atestare documentară (1300) din Țara Românească. Contribuția decisivă la ridicarea sa ca oraș a avut-o importanta comunitate de sași, care a introdus aici propriul model de organizare. În momentul formării Țării Românești, la începutul secolului XIV, orașenii au recunoscut drepturile principale ale domniei, în timp ce aceasta îi recunoștea autonomia, care credem că a fost printre cele mai

---

³⁴ DRH, B, XXIII, p. 522, p. 237. Vezi și Oliver Velescu, *"Slobozia" de la Radu Vodă, Contribuții la istoria orașului București în secolele XVI-XVII*, în "Historia Urbană", București, 1993, 2, p. 181-193.

³⁵ DIR, B, I, p. 82, nr. 339.

³⁶ DIR, XVII, B, IV, p. 211, nr.227.

extinse din țara de la sud de Carpați. Comunității orașanești i-au fost acordate privilegiile ce garantau organizarea internă. Textul original al acestor acte nu s-a păstrat, dar se cunoaște conținutul lor aproximativ din diferitele întăriri făcute de domni, într-o perioadă mai târzie (prima parte a secolului XVII). Aceste privilegii târzii conțin câteva modificări față de primele acte, transformări ce țin de evoluția orașului ce a cunoscut diverse aspecte în timp. Astfel, aceste acte sunt acordate obștii de moșteni ai orașului, *наслѣдници ѿ*, care credem că nu exista la începutul secolului XIV în Câmpulungul propriu-zis. Această organizare de tip obștesc provine de la satele din jurul orașului, care ulterior s-au adăugat acestuia, devenind simple cartiere. Aceste sate, viitoare componente ale așezării orașului, precum sunt Șubesti, Olari, erau românești și aveau organizarea specific românească, pe care nu aveau cum să o imprime orașului propriu-zis, dominat de comunitatea săsească. În jurul Câmpulungului se aflau numeroase alte sate cu organizare obștească, precum Nămăești, Berevoiești, Rucăr sau Dragoslavele. De asemenea, nu trebuie să neglijăm faptul că zona Muscelului, precum cea a Vrancei, a ținut până târziu la respectarea drepturilor vechilor obști. Documentele din secolele XV și prima parte a secolului XVI nu amintesc însă măcar o dată un moștean în oraș, care apar mult mai des abia începând cu secolul XVII. Explicația constă în scăderea proporției sașilor în cadrul populației orașului sau asimilarea acestora în a doua parte a secolului XVI și în secolul XVII, în schimb majoritari devenind românii din noile cartiere. Deja la 1561 sunt amintiți "câmpulungenii din Schiai"³⁷, pentru ca la 1581, când Jeronim Arseno trece prin oraș, el să constate că românii erau mai mulți decât sașii catolici (din 900 de cămine cu aproximativ 3600-4500 de locuitori, sașii mai erau doar 400³⁸). În prima jumătate a secolului XVII de când ni s-au păstrat privilegiile acordate moștenitorilor câmpulungeni, deja organizarea de influență obștească, specifică satelor, se mulase pe vechea organizare instituțională urbană de influență germană ce păstrează unele aspecte. Aceste schimbări țin de evoluția de la secol la secol a orașului, de modificarea aspectului său teritorial, etnic și religios. Orașul Câmpulung, din secolele XVII-XVIII este un oraș românesc, însă el preia vechile drepturi și privilegiile obținute de prima comunitate de aici de la începuturile Țării Românești. Toate aceste argumente le aducem și pentru a combate teoria evoluției orașelor din obști³⁹, singurul element de influență obștească pe care îl acceptăm ca

³⁷ DRH, V, p. 248, nr. 229.

³⁸ *Călători străini în țările române*, vol. II, București, 199, p. 510.

³⁹ Petre P. Panaitescu, *op.cit.*, p. 284; vezi și monografia *Câmpulung Muscel, ieri și azi*, coordonator Gh. Părnuță, Câmpulung Muscel, 1974 și studiul lui Stefan Trîmbaciu,

existând în cadrul organizării instituționale urbane fiind sfatul cel mare, despre care am discutat în paginile anterioare. În concluzie, putem spune că orașul Câmpulung a apărut inițial ca o așezare urbană, cu nucleu sășesc, într-o zonă de obști românești. Ulterior sașii sunt asimilați de românii din satele învecinate (ce vor fi treptat cuprinse de extinderea orașului), care introduc elemente de organizare obștească, păstrând și din vechile instituții aduse de sași. Cazul Câmpulungului este unic pentru Țara Românească, explicația fiind dată și de condițiile particulare de dezvoltare ale acestui centru. Moștenii din oraș din secolul XVII au preluat vechile privilegii obținute de sași și au luptat pentru păstrarea lor, conservând astfel în timp organizarea nouă obștească, ce presupune și ea o anumită autonomie comunitară locală. Astfel de condiții nu au mai existat în nici un alt oraș de la sud de Carpați.

În continuare, vom analiza cele câteva întăriri publicate⁴⁰ ale vechilor drepturi ale câmpulungenilor, făcute de domni la începutul secolului XVII, aceasta și în condițiile unicității momentane a acestor acte în peisajul urban din Muntenia. Hrisoavele sunt emise de Radu Mihnea (7 mai 1615)⁴¹, Leon Tomșa (26 august 1630)⁴² și Matei Basarab (12 aprilie 1636)⁴³ și conțin fiecare elemente comune dar și diferențe, cel mai complet fiind ultimul act. Toate cele trei documente menționează existența unor privilegii mai vechi, date de Mihail (mai degrabă Mircea cel Bătrân după cum apare la 1630) la 6900 <1392 >, Vlad Dracul la 6947 <1439>, sau Vladislav al II-lea la 6960 <1452>, în timp ce ultimul act amintește și pe Radul-Negru, la 6800 <1292>. Această ultimă dată credem că a fost creată ulterior, fiind pusă în concordanță cu tradiția istorică ce consideră că Negru Vodă coboară în Țara Românească din Făgăraș la 1290; este posibil ca orașenii din Câmpulung să fi prezentat domnului vreun vechi hrisov nedatat de la începuturile statului medieval, ulterior (poate în timpul lui Matei Basarab) stabilindu-se data 6800 <1292>. Celelalte trei acte vechi corespund cu perioadele domniilor emitentilor (Mircea cel Bătrân și nu Mihail, care încă nu era, credem,

---

Organizarea și conducerea obștei moșnenilor câmpulungeni în SCMCM, 1987, care preiau pe Panaitescu.

⁴⁰ S-au păstrat la Academia Română cele 39 de documente, 27 hrisoave și 12 cărți domnești, care au fost reunite la jumătatea sec. XVIII în Pinza (ocolnica) orașului Câmpulung, ce cuprinde vechile privilegii și drepturi ale comunității de aici. Dintre acestea au fost publicate foarte puține și din această cauză ne asumăm sarcina publicării lor într-un viitor apropiat. Vezi și analiza incompletă din Gh. Părnuță, *Pinza cu vechile privilegii ale orașului Câmpulung - Muscel (1215 - 1747)*, în SCMCM, 1981.

⁴¹ Ioan Răuțescu, *Câmpulung - Muscel, Monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 361.

⁴² DRH, B, XXIII, p. 252, nr. 144.

⁴³ *Ibidem*, XXV, p. 262, nr. 250

nici domn-asociat, Vlad Dracul și Vladislav al II-lea). Privilegiile cuprind mai multe direcții: fiscale, juridice și economice. Din punct de vedere fiscal se acordă scutiri de dări precum găleata, slujba domnească, vama de pâine de la bâlciul de la Sfântul Ilie precum și de vama de târg (pentru vânzări-cumpărări). Pe plan juridic se garantează, "după obiceiul cel bătrân", ca judecata să fie făcută de instituțiile orașului (se subînțeleg județul și pârgarii); de asemenea, se recunoaște dreptul de protimisis, precum și faptul că numai orașenii au dreptul de a deține moșia orașului (actul din 1630 întărește toate ocinile și plaiurile orașului). În fine, bâlciul mare rămâne stabilit la Sfântul Ilie, iar vama din târg este a orașului. Aceste direcții ale privilegiului, la care adăugăm dreptul de auto-administrare și de reprezentare a orașului exercitate de județ și pârgarii, reprezintă de fapt aspectele generale ale autonomiei Câmpulungului. Ulterior scutirile fiscale acordate de domnie vor fi completate la 8 decembrie 1636, când Matei Basarab precizează dările pentru vii ale câmpulungenilor, care sunt micșorate (această situație a dărilor pentru vii apare și la Târgoviște sau Pitești). Orașenii din Câmpulung vor ține la respectarea autonomiei orașului lor, dovadă reacția lor în 1674, când Duca Vodă acordase călugărilor de la mănăstirea ortodoxă din oraș dreptul de judecată a locuitorilor. Reacția acestora a fost imediată, domnul revenind asupra deciziei și întărind din nou vechea autonomie. Textul întăririi a fost de această dată săpat în piatră într-o cruce numită "Crucea jurământului"⁴⁴, ca o formă nouă de afișare și afirmare a drepturilor municipale. Autonomia Câmpulungului a rezistat până la începutul secolului XIX, caz unic pentru țările române, până când Regulamentul Organic va impune noi forme instituționale urbane moderne. Acest oraș este singurul pentru care putem proba existența autonomiei⁴⁵; pentru celelalte centre urbane vechi nu deținem dovezi clare, însă prezența autorităților municipale (județul, pârgarii și drepturile lor) certifică și aici această situație de autonomie mai mult sau mai puțin relativă.

O situație asemănătoare cu Câmpulungul este posibil să fi avut orașul Târgoviște. Cercetările recente au demonstrat că și în cazul acestui centru urban, un rol important l-au deținut coloniștii sași. Probabil lor li se datorează primele elemente ale organizării municipale a orașului,

⁴⁴ N.Iorga, *Inscripții din bisericele României*, II, București, 1908, p. 103-104.

⁴⁵ Trebuie să amintim în legătură cu autonomia Câmpulungului și sigiliul, ce a fost creat de comunitatea săsească, de vreme ce primul sigiliu cunoscut are legenda în limba latină, deși este aplicat pe documente în care numele orașului apare în forma slavonă. Dreptul de sigiliu a fost concedat orașului de către domnie, în mod tacit, încă de la începuturile Țării Românești; vezi și Emil Vîrtosu, *op. cit.*, p. 339.

judetul fiind atestat documentar în 1424⁴⁶. Tot pe seama sașilor poate fi pus și primul sigiliu al orașului, care avea ca emblemă religioasă pe Maica Domnului Rugătoare (în acest caz legătura s-a făcut cu hramul bisericii catolice Sancta Maria Gratiarum, neexistând în Târgoviște la acea dată o biserică ortodoxă cu hramul amintit⁴⁷). Pentru Târgoviște s-a păstrat și un privilegiu acordat orașenilor de aici de către Dan al II-lea, care îi scutea pe aceștia de vamă în țară, cu excepția celei din propriul oraș⁴⁸, deci privilegiul este de natură fiscală, însă cel mai important este faptul că se sugerează existența unor astfel de acte și înainte de Dan al II-lea - "cum ați dat în zilele vechilor domni". Cu siguranță printre acești vechi domni se află Mircea cel Bătrân care a acordat o atenție deosebită curții domnești de aici, precum și orașului, stabilit ca loc de vamă în 1403 în privilegiul dat negustorilor lioveni⁴⁹. Menționarea în documentele din prima parte a secolului XV a instituțiilor de conducere ale orașului, ne determină să credem că alături de privilegiile fiscale, Târgoviște a deținut și privilegiile juridice, care i-au asigurat autonomia relativă. Mult mai târziu, la 1635, Matei Basarab, la plângerea săracilor din oraș "că li s-a stricat legea altor domni bătrâni", stabilește darea pe vin la mai puțin decât se dădea de obicei⁵⁰, deci avem de-a face cu o scutire parțială, obținută de orașeni în virtutea vechilor drepturi ale lor (scutire ce a fost săpată în piatră pe o cruce, obicei specific secolului XVII, când orașenii devin oarecum conștienți de vechile lor privilegii, care nu mai sunt respectate de domnie).

Spre deosebire de Câmpulung, unde domnia a intervenit mai târziu pentru a limita autonomia orașului, la Târgoviște această situație are rădăcini mai timpurii. O primă mențiune a existenței unor relații încordate între cele două părți apare în *Letopisețul Cantacuzinesc*, ce vorbește de conflictul pe care l-au avut orașenii din Târgoviște cu Vlad Țepeș "pentru o vină mare ce a fost unui frate al Vladului Vodă". Orașenii sunt luați în perioada Paștelui și duși să lucreze la cetatea Poenari⁵¹. Acest aspect, minor la prima vedere, arată totuși posibilitatea domniei de a interveni și de a încălca drepturile comunității orașenești ce pare a-i sta la discreție (în acest caz), deși este posibil să avem de-a face

⁴⁶ DRH, B, I, p. 102, nr. 52 (e amintit numai județul din Târgoviște însă nu i se dă numele).

⁴⁷ Emil Vîrtosu, *Din sigilografia...*, p. 492-493.

⁴⁸ DRH, B, I, p. 109, nr. 55.

⁴⁹ Petre P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, p. 101.

⁵⁰ Virgil Drăghiceanu în BCMI, XIX, aprilie-iunie 1926, p. 88.

⁵¹ *Istoria Țării Românești, 1290-1690, Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecescu și D. Simionescu, București, 1960, p. 4.

și cu o denaturare realizată de cronicar. În secolul XVI autonomia urbană este din nou încălcată, când Pătrașcu cel Bun dăruiește mănăstirii Golgota o ocină din ocina domnească din Târgoviște, care ținea de fapt de ocina orașului, ce reacționează manifestându-și împotrivirea. Mihai Viteazul curmă acest conflict, întărind încă o dată ocina respectivă mănăstirii⁵², județul, pângarii și sfatul mare al orașului fiind nevoiți să recunoască și ei întărirea⁵³. Totuși, așa cum reiese din descrierea hotarului, ocina respectivă făcea de fapt parte dintr-o proprietate domnească și orașenii s-au împotrivit nedorind acordarea aceluia teren mănăstirii, probabil în virtutea dreptului de protimisis. Domnia însă, începe să facă apel la dreptul său de stăpânire a orașelor, aplicând dreptul dominial din necesitatea de a acorda noi danii⁵⁴, situație ce se va extinde în secolele următoare (cu proporții îngrijorătoare mai ales în Moldova).

Despre prima reședință domnească a Țării Românești, Argeșul, nu avem prea multe informații în legătură cu starea sa de autonomie, în afara datelor oferite de documente. Județul și pângarii din acest oraș apar pentru întâia oară menționați pe la 1500 într-o scrisoare către sibieni⁵⁵. Instituțiile reprezentative ale orașului Argeș aveau aceleași atribuții și drepturi pe care le întâlnim și în celelalte centre urbane, altfel nu s-ar fi declanșat lungile procese pentru recuperarea lor după domnia lui Neagoe Basarab. Acest domn va interveni în baza puterii și autorității sale, limitând autonomia orașului, prin acordarea dreptului de judecată (direcție fundamentală a autonomiei), și prin acordarea vămii orașului (importantă sursă de venituri) în favoarea mănăstirii Argeșului, ctitorită de el⁵⁶. Anularea acestor drepturi reprezintă de fapt micșorarea simțitoare a autonomiei și așa relativă a orașului, comunitatea urbană păstrând doar dreptul de auto-administrare (instituția județului și a pângarilor continuă să funcționeze, însă crește foarte mult autoritatea egumenului mănăstirii Argeș). Tot Neagoe Basarab inițiază acțiuni ce afectează ocina originară a orașului, luând moșia Flămânzești și dăruind-o ctitoriei sale. Domnul recunoaște drepturile depline ale orașenilor asupra acestei ocine datorită faptului că el oferă o compensație, Partea Sasului cu Muscelul. După

⁵² DIR, XVI, B, VI, p. 298, nr. 314.

⁵³ *Ibidem*, p. 229, nr. 315 (Ambele acte sunt date la 3 decembrie 1597).

⁵⁴ Înainte de a acorda drept danii ocine din orașe, domnia a început să cedeze dreptul de strângere a unor dări, unul din exemple fiind dăruirea către Mitropolia din Târgoviște a dării perperilor din acest oraș; DRH, B, II, p. 421, nr. 220, (8 noiembrie 1523).

⁵⁵ Petre P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu*, București, 1938, p. 19, nr. XI.

⁵⁶ Aflăm acest lucru din două întăriri ale lui Mihai Viteazul, DIR, XVI, B, VI, p. 97, nr. 109 și p. 107, nr. 119.

domnia lui Neagoe, orășenii își vor revendica permanent această ocină, în întregime sau numai jumătate, declanșându-se un lung proces, ce a reprezentat de fapt eforturile comunității urbane din Argeș de a impune respectarea drepturilor sale. Nici Radu de la Afumați⁵⁷, Pătrașcu cel Bun, Mircea Ciobanul⁵⁸ sau Petru cel Tânăr⁵⁹ nu au dat dreptate orașului, mănăstirii Argeșului fiindu-i periodic întărite ocinile, precum și celelalte drepturi obținute. Un alt proces l-au avut argeșenii cu mănăstirea Bistrița, ctitorie a fraților Craiovești⁶⁰, pentru satul Stroiești, dăruit acestui lăcaș probabil tot de Neagoe Basarab. Călugării și cu orășenii aveau controverse mai ales în ceea ce privește hotarul acestei ocine, care ar fi fost hotărnicită din timpul lui Mircea cel Bătrân⁶¹. Menționarea acestei acțiuni întreprinse în perioada domniei lui Mircea nu reprezintă acordarea unui privilegiu orașului Argeș așa cum crede Pavel Chihaia⁶², ci reprezintă o simplă stabilire a hotarului ocinei orașului, nereieșind din documentul respectiv că Mircea ar fi dăruit orașului satele amintite⁶³. În cazul Argeșului credem că există o situație aparte: orașul fiind prima reședință domnească a țării, probabil domnia a deținut aici proprietăți importante, în oraș, precum și în jurul acestuia, fapt ce a împiedicat mersul orașului spre autonomia pe care au atins-o Câmpulungul sau chiar Târgoviștea. Astfel se explică intervenția lui Neagoe Basarab, care din nevoia de a face danii lăcașului ridicat lângă Argeș, apelează la drepturile sale de domn, dar și de proprietar, micșorând și mai mult autonomia orașului. Un simbol al acesteia, ce s-a păstrat în timp, a fost sigiliul, care avea ca emblemă o acvilă bicefală. E. Vîrtosu a făcut legătura între această emblemă și acvila bicefală bizantină de pe portretul lui Mircea de la Cozia⁶⁴. Cum Argeșul a fost reședința principală a acestui domn, este posibil ca el să fi concedat acest sigiliu orașului, care l-a deținut până târziu, în secolele XVII-XVIII.

Aceeași situație de autonomie incompletă o întâlnim și în cazul Bucureștilor, ultima reședință importantă a Țării Românești. Cum orașul propriu-zis s-a ridicat la sfârșitul secolului XV și mai sigur la începutul

⁵⁷ DRH, B, II, p. 464, nr. 249 și III, p. 52, nr. 30.

⁵⁸ *Ibidem*, V, p. 145, nr. 131.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 207, nr. 191 și p. 221, nr. 205 (aici e amintit și procesul deschis de orășeni în timpul lui Pătrașcu cel Bun).

⁶⁰ *Ibidem*, I, p. 400, nr. 246 și p. 401, nr. 247.

⁶¹ *Ibidem*, IV, p. 201, nr. 164, (act din 7 iulie 1544 de la Radu Paisie).

⁶² Pavel Chihaia, *Procesul moșiei Flămânzești de lângă Curtea de Argeș*, în "Studii și comunicări", Muzeul Județean Pitești, 1972, p. 269.

⁶³ Vezi n. 59.

⁶⁴ Emil Vîrtosu, *op.cit.*, p. 495.

secolului următor, organizarea instituțională specifică centrelor urbane muntenești este atestată aici destul de târziu, primul județ fiind menționat la 13 mai 1563 (Necula al lui Bobanea)⁶⁵. După această dată și până la sfârșitul secolului XVI se observă o extraordinară densitate de documente, care ne determină să afirmăm că și județul și pargarii din București dețineau în acea perioadă atribuții judiciare, administrative sau fiscale, componentele reprezentative ale autonomiei urbane din acest spațiu. Și aici autoritatea orășenească era dublată de reprezentanții domniei, ale căror puteri vor crește în secolul XVII. Prezența curții domnești și a domniei în București va limita în timp drepturile orașului pe mai multe direcții. În primul rând, faptul că aici s-a aflat mult timp reședința țării (intermitent în secolele XV-XVII și apoi permanent până astăzi) a impus prezența a numeroși boieri care și-au cumpărat multe proprietăți în oraș. Acest fenomen asociat cu cel al proprietăților mănăstirești tinde a se dezvolta în dauna orășenilor (încă de la sfârșitul sec. XVI multe proprietăți din oraș sunt cumpărate de boieri și mănăstiri⁶⁶). De asemenea, proprietăți importante deține domnia în oraș dar și pe ocina acestuia⁶⁷, multe obținute prin cumpărături. O primă delimitare și hotărnicie a moșiei orașului a fost făcută de Mircea Ciobanul, urmat de Matei Basarab⁶⁸, însă documentele contemporane ne arată o mare diversitate a proprietății în București. Aceasta făcea ca însăși comunitatea orășenească de aici să fie mai eterogenă (față de Câmpulung), în secolul XVII fiind incapabilă să se opună tendințelor domnești de limitare a autonomiei. Existând diverse categorii sociale și reprezentanții domniei, pârcașii și vornicii, aveau atribuții mai largi, în secolul XVII impunându-se noi dregătorii, precum marele agă, (menționat din 1567⁶⁹, precum și ispravnicul scaunului Bucureștilor, care aveau puteri în ceea ce privește acest oraș. Toate aceste aspecte fac ca puterea instituțiilor orășenești și rolul lor să scadă.

⁶⁵ DRH, B, V, p. 291, nr. 268.

⁶⁶ Vezi documentele din perioada 1580-1600, DIR, XVI, B, V-VI și XVII, B, I-IV.

⁶⁷ Vezi "locul domnesc" amintit într-un document din 1632, care aparține domniei din timpul lui Alexandru al II-lea Mircea; DRH, B, XXIII, p. 522, nr. 337. Alți autori, precum Constantin C. Giurescu, în *Istoria Bucureștilor*, București, 1979, p. 210, cred că întreg locul pe care se afla orașul era loc domnesc. Noi credem însă că actele ce fac referire la acest loc nu se referă decât la întinsa proprietate domnească pe care o deținea domnia în preajma Bucureștilor și care se interfera în unele locuri cu ocina orașului. Astfel mahalaua mănăstirii Radu Vodă era pe ocina orașului și la procesul dintre călugări și marele vistier Necula sunt chemați ca martori și orășeni (vezi documentul menționat la începutul notei).

⁶⁸ DRH, B, XXV, p. 422, nr. 377.

⁶⁹ Constantin C. Giurescu, *op.cit.*, p. 283.

Argumentele sigilografice vin să confirme această situație. Deși pe de o parte prezența sigiliului orașului reprezintă un semn de autonomie, prezența stânjenitoare a domniei se face resimțită și în acest caz prin faptul că în nu mai puțin de 70 de ani emblema sigilară a fost schimbată de trei ori. Inițial emblema a fost Maica Domnului Îndurătoare cu pruncul în brațe, pentru ca de la începutul secolului XVII (1619) să apară o nouă emblemă religioasă, întâmpinarea Domnului, iar din 1631/1632 Buna Vestire, aceasta din urmă reprezentând chiar hramul bisericii de la Curtea Veche, prima biserică domnească⁷⁰, Bucureștii fiind primul mare oraș din Muntenia, care preia ca emblemă sigilară hramul bisericii curții domnești, nepăstrând primul sigiliu și reprezentarea sa. Credem că aceste schimbări au avut loc pe fondul creșterii intervenției domniei prin reprezentanții săi în organizarea orașului, situație ce se va accentua în perioada următoare, rezistența comunității de orășeni fiind slabă. În timpul lui Constantin Brâncoveanu se ajunge în fapt la dispariția instituției județului și a pârgarilor, consolidându-se poziția ispravnicului Bucureștilor și anulându-se totodată relativa autonomie comunitară. Ca și în celelalte centre urbane, care au cunoscut un fenomen asemănător (exceptând Câmpulungul), unele elemente de autonomie se păstrează în organizarea de breaslă, dar aceasta nu face obiectul studiului de față, urmând să fie analizată ulterior.

În concluzie, putem spune că, după modelul inițial al centrelor din Transilvania și în funcție de specificul Țării Românești, a existat o autonomie a orașelor din acest spațiu, cu aspecte administrative, juridice și fiscale. Această autonomie a variat de la un centru urban la altul în funcție de diferiți factori, vechime, caracterul comunității, prezența curții domnești. Din această cauză organizarea Câmpulungului a avut nuanțe diferite față de organizarea Argeșului sau a Bucureștilor. În prima fază domnia a respectat drepturile orașelor, însă începând cu secolul XVI și continuând cu XVII-XVIII, situația s-a schimbat în defavoarea majorității centrelor urbane. Datorită condițiilor economice sociale și politice specifice spațiului românesc comunitățile orășenești nu au reușit să se impună ca forțe capabile să joace un rol important din diverse puncte de vedere pe scena țării. Primele orașe ale Țării Românești au apărut încă dinainte de formarea statului medieval, însă organizarea lor instituțională s-a definitivat în timp, fapt ce a dus la un "dualism" instituțional între orașe și domnie, situație specifică Evului Mediu european. Organizarea centrelor de la sud de Carpați se integrează, cu anumite particularități, în structurile urbane europene, de care au fost puternic influențate.

---

⁷⁰ Emil Virtosu, *op. cit.*, p. 498-499 (vezi și p. 442).

REMARKS ON THE AUTONOMY AND RELATIONS OF THE MAIN TOWNS - RULER'S RESIDENCE OF WALLACHIA, WITH THE PRINCIPALITY

ABSTRACT

This study has tackled the level of autonomy reached by the residences of the governors of the main wallachian towns in the Middle Ages as well as their relations with the central power. The urban community is basically made up of free people whose status was acknowledged by the central power on condition that the above community confirmed some monarchical rights (such as *dominium eminens*). Thus, the urban communities obtain freedom privileges that set the confines of their autonomy.

The towns of Wallachia cannot overrule this principle. Yet, there are differences according to each town. The closest organizational pattern pursued was the Saxon model brought by the Saxon colonists from Transilvania who formed strong communities in Câmpulung, Târgoviște or Râmnic. The system spread and imposed its control over all urban settlements of Wallachia.

The town of Câmpulung had the highest autonomy and was the only one that preserved the privileges which guaranteed the interior organization (in a late 17th century form). A similar status can be found in Târgoviște where only parts of the above privileges were preserved (fiscal rights). Things are slightly different with two important residence towns, Argeș and București, where the autonomy was further restricted due to the capital town status and the increasing power of the ruler's councillors [with regards to Argeș, the local monastery abbot was granted the right to judge the inhabitants of the town and in București the authority of the Great Aga and the court's *ispravnic* (the ruler's substitute) increases].

Therefore one can conclude that the autonomy of Wallachia reached different levels due to the following factors: age, community character, variety of property and social classes, the ruler's residence. In the early Middle Ages, the central authority acknowledged the rights obtained by the Wallachian towns. However, starting with the 17th century the state of affairs underwent changes unfavourable to most of the urban settlements.